

LA BOGERIA (PRÒLEG)

Narcís Oller pertany a la burgesia catalana, però es distingeix d'aquesta per la seva actitud d'observador crític, vol transformar en material literari el món que el volta.

Cal destacar el fet decisiu per a la seva obra i per a la literatura catalana, la determinació, presa al voltant de 1877, **d'utilitzar com a únic mitja d'expressió la llengua catalana i abandonar el castellà emprat, per ell, fin aquell moment**. Determinació sobre la qual tingueren una influència decisiva els amics de "La Renaixença" i l'efecte que li produïren els Jocs Florals de l'any 1877.

"La Renaixença": moviment català de ressorgiment cultural que s'inicià al Principat a la primera meitat del segle XIX i amb el qual s'obre el període contemporani de la literatura catalana. El nou clima cultural que es desvetlla amb "La Renaixença" consisteix, sobretot, en una difusió progressiva de la CONSCIÈNCIA DE LA CULTURA AUTÒNOMA (que s'identifica amb l'ús de l'idioma) i, en conseqüència, en un increment molt notable de la producció literària en català (i, en general, de tot el que configura les particularitats culturals catalanes). De fet, els dos grans designis de "La Renaixença" (la dignificació de la llengua i l'edificació d'una literatura nacional) sorgeixen com a conseqüència d'una voluntat d'afirmar la personalitat autònoma de Catalunya en el terreny de la cultura.

Els Jocs Florals: certàmen literari que es restaura en 1859 i que suposà la projecció popular de La Renaixença. Comptaren amb el prestigi d'un reconeixement públic notable, foren reproduïts en molts altres indrets del país i prengueren el caràcter d'òrgan suprem de la Renaixença. Antoni de Bofarull i Víctor Balaguer foren els capdavaners dels Jocs Florals, dels quals sorgí, d'altra banda, un nombre molt considerable d'autors, molt sovint procedents de la petita burgesia urbana i dedicats gairebé exclusivament a la poesia.

Cap a la mateixa data, diferents relacions i fets:

- la lectura d'autors francesos,
- el coneixement de l'obra de Émile Zola,
- la relació amb Josep Yxart i Joan Sardà (crítics literaris i amics d'Oller) i
- l'exemple d'allò que s'estava fent a la literatura castellana, gràcies especialment a Pérez Galdós,

li descobriren les possibilitats creatives de la narrativa realista i el convenceren que aquest tipus de literatura era el calia practicar perquè era el que millor expressava la societat en què vivia.

D'aquestes decisions resultaria un fet d'extraordinària importància per a la cultura catalana: l'entrada en contacte creatiu amb la línia de la literatura europea: la novel·la realista, gènere artístic que expressava literàriament la consciència de la classe social (de la burgesia) que havia anat forjant una nova societat.

El realisme: corrent artístic del segle XIX oposat al Romanticisme, que es caracteritza per la voluntat de representar la realitat contemporània d'una manera objectiva, sense embellir-la o idealitzar-la. Apareix a França, com una reacció contra els excessos de la novel·la romàntica, i fou continuat pel naturalisme.

- L'anàlisi psicològica dels personatges passa a ser un element central de la novel·la.
- Els paisatges són representats mitjançant una natura humanitzada.
- Els temes són contemporanis a la seva època i solen mostrar una crítica social.
- Fa un ús minuciós de la descripció per a mostrar perfils exactes dels temes, personatges i fins i tot llocs.

- El quotidià és el tema central, i exposa problemes polítics, humans i socials.

Representants: Balzac, Stendhal, Flaubert (França); Dickens i George Eliot (França); Henry James (EEUU); Dostoievski i Tolstoi (Rússia); Galdós, Clarín (Espanya); i Narcís Oller (Països Catalans).

Els realistes rebutgen tot el que sigui fantàstic i meravellós per acostar-se a la realitat immediata (els romàntics volien fugir de la realitat perquè la trobaven desagradable, i imaginaven una vida plena d'aventures i de misteri, heroica, fantàstica i pintoresca). Amb aquest propòsit inclouen el lleig, el vulgar i, fins i tot, el repugnant, entre els temes que tracten. Amb l'acceptació conscient de la lletja en l'obra artística, el realisme es distanciació del concepte clàssic de l'art.

L'any 1879 publicava el seu primer llibre: *Croquis del natural*, col·lecció de narracions que unia el compromís amb la llengua i la pràctica d'una escriptura realista, que buscava de superar les limitacions del costumisme.

El costumisme (moviment literari entre el romanticisme i el realisme) consisteix en la descripció d'ambients i personatges de forma tipificada. Es tracta de traslladar a l'obra literària aquells models que presentava l'exterior de la realitat popular sense entrar en els mecanismes interns que mouen la persona. Els escriptors d'aquesta època solen mostrar una actitud de nostàlgia i enyorança d'un temps que estava desapareixent a causa del progrés i la industrialització. Satiritzen els costums estrangers i subratllen els aspectes més pintorescos de la realitat, tot recollint les petites coses, els fets insignificatius que s'escapen als historiadors. El costumisme es manifesta a través del "quadre de costums", del qual es poden destacar aquestes característiques:

- Descobriments de la realitat immediata com a matèria literària.
- Tractament extern i superficial de personatges i situacions.
- Absència d'argument i escassa mobilitat dramàtica.

Les seves aportacions més importants són:

- La descripció detallada d'escenes de la realitat.
- La incorporació d'un diàleg real, molt viu (desapareix el llarg monòleg propi de la novel·la històrica).
- La creació d'un llenguatge molt dinàmic: introducció de la frase feta, dialectalismes, etc.

Les narracions costumistes, a mesura que s'aniran artuculant i perdent independència, propiciaran l'aparició de la novel·la realista.

Amb aquests primers escrits aconseguí de ser acceptat com a figura de la narrativa renaixentista, i la seva primera novel·la, *La papallona*, el donaria a conèixer fora de les fronteres lingüístiques i estatals, amb un èxit sense precedents dintre de la narrativa. Aquesta novel·la va ser saludada per la crítica com introductora del naturalisme a Catalunya.

El naturalisme ofereix a Narcís Oller un model de novel·la que l'escriptor accepta racionalment, encara que tendències personals l'apartin d'ell.

El naturalisme va ser introduït per Émile Zola a França. Pretén copsar la realitat de manera absolutament objectiva, per això sovint es diu que es una evolució del realisme, la seva culminació. Inclou aspectes de l'entorn que fins al moment no havien aparegut a les obres artístiques: classes socials desfavorides, problemes, malalties, temes sexuals... Regna la crítica social amb un aire bastant pessimista. Els principals protagonistes pertanyen al proletariat (al realisme, en canvi, la classe social protagonista és la burgesia).

Analitza els efectes deterministes que les lleis de l'herència, el medi i el moment històric tenen sobre el comportament dels personatges.

La novel·la i el teatre són els gèneres més adequats per a l'anàlisi naturalista de la realitat, mentre

que la poesia se n'exclou pel seu caràcter líric i subjectiu.

Aplica a la literatura el mètode científic desenvolupat per Claude Bernard a *La médecine expérimentale* i per aixó reclama del novel·lista i el dramaturg que es mantingui impassible al marge de l'escriptura. El seu objectiu, com el de la ciència, és la recerca de la veritat. L'autor ha d'observar allò que l'envolta, fer hipòtesis explicatives i plasmar cada detall amb distanciament. Així, els personatges es mouen dins d'un determinisme marcat per l'herència genètica i l'entorn educatiu. L'estil s'adapta al registre lingüístic dels que parlen, l'ideal no és la bellesa sinó l'adequació de la realitat. Es presta atenció a la medicina, a la filosofia (sobretot al positivisme) i a les reformes polítiques. Apareixen persones reals i els fets són bastant contemporanis al moment de l'escriptura.

Defensor entusiasta del realisme, utilitza procediments, tècniques, temàtica, situacions i motius propis del **naturalisme zolià**, però sempre, en els seus relats, es fan presents, en més o menys grau, unes constants personals -moralisme i sentimentalisme romàntic- que van en contra dels principis teòrics en què es fonamenta el naturalisme, en la mesura que les trobem formant part d'una actitud valorativa dels comportaments dels personatges, per part de l'autor, que s'interfereixen en el text. De la solució que dona a aquesta contradicció depèn, en part, la qualitat artística de la seva obra.

Les dues novel·les següents i últimes de la seva producció representen la recerca d'unes noves formulacions narratives: *La bogeria* (1899), mitjançant una utilització revolucionària de les possibilitats del punt de vista narratiu; en *Pilar Prim* (1906), per l'aprofundiment en l'anàlisi psicològica dels personatges principals i la preocupació per l'arquitectura del relat. Les dues són, doncs, representatives de les temptatives de la novel·la europea de finals de segle per buscar camins nous a la narrativa, una vegada s'havia donat per esgotat el model realista, que culminava en el naturalisme francès. En *La bogeria* es produïa la ruptura amb el model de novel·la establert per el naturalisme, els quals passaven a ser matèria temàtica del text.

***La bogeria* apareixia en un moment clau per a la novel·la europea quan s'estava lluitant per establir unos nous models narratius. L'estructura de l'obra, l'ús fet del punt de vista narratiu i la temàtica conceptual eren la resposta personal i original de Narcís Oller a la crisi de la novel·la realista decimonònica.**

Amb *La bogeria* -i abans amb *La febre d'or*- Oller s'adhereix al concepte de novel·la global creat per Balzac. Aquest tipus de novel·la convertia els diferents relats independents en parts d'un únic i gran relat i tenia, com a matèria i tema, la societat coetània a què pertenyia l'autor. La reaparició de personatges és el procediment més ostensible utilitzar per aconseguir aquesta relació o comunicació entre les novel·les. A *La bogeria* es fa esment de personatges de les novel·les *Vilaniu* i *La febre d'or* (els Galceran, els Rodon, el vell Riudavets, a qui ara trobem casat amb la germana de del protagonista). Però en aquest relat té més importància, com a procediment de relació amb les obres anteriors, el paper acomplert per dos esdeveniments a l'entorn el qual es movien, respectivament, els mons socials de les altres dues novel·les: la situació política al voltant de la revolució de 1868 i la febre d'or. Als primers capítols veurem el protagonista prendre part activa en la lluita política, i al vuitè, en les especulacions borsàries.

Si la narrativa realista exigeix que el lector coetani reconegui com a propi el món físic i social creat per l'escriptor, de tal manera, que en tot moment, sigui possible la intercomunicació entre la realitat i la invenció de l'escriptor, en *La bogeria*, el reconeixement provoca la participació activa del lector, dirigida a ampliar i completar el marc físic i social.

Gestació i redacció de la novel·la:

Parteix d'uns fets i d'un personatge reals que, en ser novel·lats, experimenten un procés de transformació. Entre la novel·la i la realitat original tenim un intermediari literari, “una nota presa al natural” que presentava l'enterrament d'un pobre boig, antic client de Sardà i Oller. Es tracta, doncs, d'una novel·la inspirada per un fet, per un record, lligades a una impressió de la vida d'Oller. És la primera versió de l'últim capítol, per tant, *La bogeria* arrenca de l'escena final. A l'estiu del mateix any (1898), incapaç d'enfrontar-se a l'esforç continuat exigit per una novel·la llarga, recuperà aquesta nota que el portà a meditar “en el molt que l'havia ferit o fet pensar el procés de malaltia del malfurat difunt”. Es llavors que sorgeix la idea de **crear una història de tota una vida que anés demostrant tot el que ell pensava respecte a la naturalesa especial de la bogeria i l'acció pertorbadora que aquesta sol exercir sobre la raó dels parents del malalt i sobre la societat en general**. Sardà i Oller prenen les originalitats, les flamarades d'ira i les tossaderies del client com motiu còmic, fins al punt que la seva qüestió legal fou anomenada per ells, *el plet del boig*. El tràgic final, ara recordat, **despertà en Oller l'afflicció i amarguesa del seu comportament. Aquesta actitud havia de ser reflectida també a la novel·la**.

La conjunció d'aquestes intencions:

- mostrar la naturalesa de la bogeria i la posició de la societat davant d'ella i
- fer present l'autoacusació pel seu comportament i el de Sardà

el portà a triar allò que ell anomena “procediment indirecte” de narració.

Modernitat del seus procediments narratius:

Substitueix el relat (impersonal i en tercera persona) d'una acció per les converses entre el narrador i un amic (l'advocat Armengol) amb l'intervenció esporàdica del metge Giberga, al voltant del protagonista, i la presència, en alguns moments, d'aquest mateix, Daniel Serrallonga a les converses.

Si l'argument es concreta en les vicissituds viscudes pel protagonista, la trama és ordenada i construïda sobre les converses dels tres interlocutors i llurs relacions amb el protagonista i familiars, mentre que la temàtica sorgeix del tractament donat, en les converses mantingudes pel narrador i els seus companys, a aspectes apuntats dintre de la història del protagonista.

Daniel Serrallonga és el protagonista de la novel·la, però no és la història de Serrallonga.

L'obra es desenvolupa en dos plans diferents determinats pel personatge-protagonista i el personatge-narrador, entre els quals es produeixen nombroses interferències. Encara que l'acció, la intriga, el mateix protagonista es plantegen, actuen i es mouen dintre d'un sol pla, el text és el resultat de la integració creativa dels dos plans. No podem limitar l'Armengol, en Giberga i el narrador a la funció de transmissors de la història de Daniel Serrallonga; en les seves converses transmeten la peripècia vital del protagonista, però, a més, plantegen la temàtica conceptual de l'obra: **el determinisme (el principi diferenciador del naturalisme zolrà)**. Els principis teòrics del naturalisme es converteixen en matèria, en temàtica literària.